

Dil ve Konuşma Bozukluğu Tanısı Almış 6 Yaş Çocuklarının Sosyal İlişkilerinin Çocuk Resimleri Aracılığıyla İncelenmesi *

An Examination of Social Relationships Among Six-Year-Old Children Diagnosed with Language and Speech Disorders Through Child Drawings

Rabia ZAFER^[1] Serhat Armağan KÖSEOĞLU^[2]

Başvuru Tarihi: 17 Nisan 2024

ÖZ

Kabul Tarihi: 28 Mayıs 2024

Dil ve konuşma bozukluğu (DKB), çocukların başkalarıyla olan iletişimini kısıtlayabilmekte ve normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla sosyal ilişkilerde daha fazla sorun yaşanmasına sebep olabilmektedir. DKB tanısı olan ancak kendini ifade edebilen çocukların DKB'den daha az etkilendikleri bilinmektedir. Bir ifade aracı olarak çocuk resmi çocukların dünyasını dolaysız, yalın, saf bir şekilde yansıtan önemli bir araç olarak görülmektedir. Çocuk resminin, konuşma becerisi yeterince gelişmemiş olan çocuklar ve yetişkinler arasındaki iletişime yardımcı olması açısından kullanımı oldukça önemlidir. Bu nedenle, son çocukluk dönemindeki DKB tanısı olan altı yaş çocuklarının, sosyal ilişkilerini nasıl deneyimledikleri, kendilerini çizdikleri resimler aracılığıyla nasıl ifade ettikleri ve sosyal ilişkilerinin resimler aracılığıyla incelenmesi bu araştırmanın amacı oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanmasında sosyal ilişki örüntülerini anlamak amacıyla "Bana arkadaşlarıyla oyun oynarkenki halinizi çiz." Yönergesi verilerek çizim yapması istenmiştir. Araştırmaya, kronolojik yaşları 6; 3 ay ile 6; 9 ay arasında, üç'ü kız dört'ü erkek toplam yedi katılımcı dahil olmuştur. Nitel desende doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilen bu çalışmada çocukların resimleri doküman olarak incelenmiş, ebeveynlerden toplanan görüşme formu verileri ve uygulamacılar tarafından kaydedilen gözlem notları doğrultusunda analiz edilmiştir. Katılımcıların resimlerinde sosyal ilişkileri nasıl ele aldığı, dil ve konuşmaya ilişkin hangi özel belirtileri kullandığı, kağıdın kullanımı, kompozisyon ve renklerde görülen özelliklerin neler olduğu çalışmanın bulguları ve ilgili literatür dikkate alınarak tartışılmış ve öneriler sunulmuştur. Araştırma bulguları, çizilen resimlerde sosyal ilişkilerin akranlar, kardeşler veya aile üyeleri ile oynanan oyun üzerinden ele alındığını göstermektedir. Resimde sosyal ilişki teması, oyun etkinliği içinde öne çıkmaktadır. Katılımcılar insan figüründe en çok göz ve ağız çizimine yer vermiştir. Eller, ağız, kaşlar ve göz bebekleri ayrıntılı, belirgin, büyük ve vurgulu biçimde çizilmiştir. Katılımcılara ilişkin aile görüşmesi, gözlem bilgisi ve resimlerden elde edilen sonuçlar birbiri ile tutarlılık göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: dil ve konuşma bozukluğu (DKB), sosyal ilişkiler, çocuk resmi

Received Date: April 17, 2024

ABSTRACT

Accepted Date: May 28, 2024

Language and speech disorder (LSD) can restrict children's communication with others and cause more problems in social relationships than their normally developing peers. It is known that children diagnosed with LSD but who can express themselves are less affected by LSD. As a means of expression, children's painting is seen as an important tool that reflects the world of children in a direct, simple and pure way. The use of child drawings is very important in helping communication between children whose speaking skills are not sufficiently developed and adults. Therefore, the aim of this research is to examine how six-year-old children diagnosed with LSD in late childhood experience their social relationships, how they express themselves through the pictures they draw, and their social relationships through pictures. In order to understand social relationship patterns in the collection of data in the research, children were given instructions and asked to draw: "Draw me a picture of you playing games with your friends." A total of seven participants, three girls and four boys, with chronological ages ranging from 6 years and 3 months to 6 years and 9 were included in the study. In this study, which was carried out with the document analysis method in a qualitative pattern, the pictures of the children were examined as documents and analyzed in accordance with the interview form data collected from the parents and the observation notes recorded by the researchers. How the participants dealt with social relations in their pictures, what special signs they used regarding language and speech, and what characteristics were seen in the use of paper, composition and colors were discussed and suggestions were presented, taking into account the findings of the study and the relevant literature. Research findings indicate that social relationships in the drawn pictures are addressed through games played with peers, siblings, or family members. The theme of social relationships stands out within the activity of play in the drawings. Participants most frequently included the drawing of eyes and mouths in human figures. Hands, mouths, eyebrows, and pupils were drawn in a detailed, prominent, large, and emphasized manner. The results obtained from family interviews, observation data, and the drawings of the participants are consistent with each other.

Keywords: language and speech disorder (LSD), social relationships, child drawings

Atf Cite Zafer, R., & Köseoğlu, S. A. (2024). Dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış 6 yaş çocuklarının sosyal ilişkilerinin çocuk resimleri aracılığıyla incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 6 (2), 155-178. <https://doi.org/10.47793/hp.1469647>

[1] Doktora Öğrencisi | İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa | Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0001-9282-7117 | rabiazafer@ogr.iuc.edu.tr

[2] Doç. Dr. | İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa | Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi | Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık | İstanbul | Türkiye | ORCID: 0000-0001-7794-9650

GİRİŞ

Dil, insanların iletişim kurabilmelerini, duygu ve düşüncelerini ifade edebilmelerini sağlayan en önemli yollardan birisidir. Dil ve konuşma bozukluğu (DKB), bireylerin başkalarıyla olan ilişkilerini kısıtlayabilmekte ve okul yıllarında çocukların sosyal ilişkilerinde zorluklar yaşamasına neden olabilmektedir. Kendini ifade edemeyen çocuklar öfke, kızgınlık ve kaygı gibi duygular yaşayabilmekte ve bu nedenle sosyal olarak içe çekilebilmektedirler. DKB tanısı olan ancak kendini ifade edebilen ve sosyal ilişkilerini düzenleyebilen çocukların DKB ile ilişkili güçlüklerden daha az etkilendikleri bilinmektedir. Çocuklar, kurdukları sosyal ilişkiler sayesinde yaşadıkları deneyimleri ve etkileşimleri paylaşabilmekte ve duygularını ifade edebilme fırsatı buldukları için DKB'nin getirdiği güçlüklerle baş edebilmektedirler. Literatürde bu görüşü destekleyen çalışmalar bulunmaktadır (Dülger, 2016; Iverach ve Rapee, 2014; Trawick-Smith, 2013) Çocuklar dünyaya geldikleri ilk andan itibaren gülümseyerek, çeşitli sesler çıkararak, jest ve mimiklere tepki vererek etrafındaki bireylerle sosyal ilişkiler kurmaya başlamaktadırlar (Trevvarthen ve Reddy, 2017). Zamanla çocukların duyularında meydana gelen gelişmeler, çevresiyle daha çok etkileşime girmelerini sağlayarak onları sosyalleşmeye hazırlamaktadır (Botting ve Conti-Ramsden, 2008). Sosyalleşmenin en önemli araçlarından birisi olarak dil, düşüncenin ifade edilmesine olanak sağlamakta ve çocuğun çevresi ile uyumunu kolaylaştırmaktadır (Erten, 2012). Uyumun en fazla görülmesinin beklendiği alan ise çocuğun yakınlarıyla kurmuş olduğu sosyal ilişkilerdir. Çocuklar beş yaşından itibaren buldukları ortamın sosyal kuralları olduğunu anlamaya başlamakta ve altı yaşından itibaren de yaşlılarıyla yakın ilişkiler kurmaktadır (Mazlum, 2022). Altı yaş, çocuklar için okula, öğretmene ve arkadaşlara uyum sağlama sürecidir ve okul yaşantısı çocuğun hayatında önemli bir yer kaplamaktadır. Çocuğa bir sosyalleşme alanı sunmaktadır. Okul ortamında akranlarla olumlu etkileşimler, iletişim başlatabilme, sohbetlere ve oyunlara dahil olabilme ve devam eden bir konuşmada sırayı takip edebilme gibi etkili iletişim becerilerinin kazanılmasında altı yaş önemli görülmektedir (Jerome vd., 2002). Bu yaşta duygusal, sosyal ve bilişsel gelişim hız kazanmakta ve dil gelişimi hepsine duyarlı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadıkları deneyimler ve etkileşimler sayesinde duygularını ifade etmeyi öğrenen çocuklar kendi yaşantıları hakkında ayrıntılı anlatımlar yapabilmektedir (Aslan, 2008). Altı yaş çocukları çeşitli kelimeler kullanarak uzun cümleler kurabilmekte ve duygu ve düşüncelerini daha etkili bir biçimde ifade etme becerisi kazanabilmektedir. Bu durum, buldukları ortamlarda akranlarıyla ve yetişkinlerle daha rahat sosyal ilişkiler kurabilmelerine yardımcı olmaktadır (Dülger, 2016). Sosyal ilişkileri dil aracılığıyla kurmayı öğrenen çocuklar için dış dünyayla uyumun ve düşüncelerin ifade aracı olan dilin, sosyalleşmeyi doğrudan etkileyeceği varsayılmakta ve dil ve konuşma alanındaki güçlüklerin çocukların uyum becerilerindeki ve sosyal ilişkilerindeki güçlükleri de beraberinde getireceği belirtilmektedir (Aro vd., 2012). DKB tanısı olan çocukların

sosyal uyum becerileri bu durumdan olumsuz etkilenmekte, duyguları tanıma ve ifade etmede zorluklar meydana getirebilmektedir (Van den Bedem vd., 2020). Bu zorluklar, çocukların aileleri ve akranlarıyla olan sosyal ilişkilerine olumsuz olarak yansımakta ve erken yaşlardan itibaren çevreyle etkileşimleri sınırlanabilmektedir (Forrest vd., 2020). Çevreyle etkileşimde ve iletişimde meydana gelen sınırlılıklar, dil ve konuşma bozukluğu olan çocukların sosyal ve duygusal problemler yaşama ihtimalini artırmakta; duyguları fark etme, ifade etme ve düzenleme gibi durumlarda yaşadıkları güçlükler doğrudan çocuğun aile ve akran ilişkilerine yansıyabilmektedir (Bakopoulou ve Dockrell, 2016; Kayhan-Aktürk ve Ünsal, 2019; Van den Bedem vd., 2020). Dil ile sosyal ilişkiler arasındaki bağlantı dikkate alındığında, çocukların kendilerini ifade etmelerinde dil güçlü bir araç iken; dil ve konuşma gücü olan çocukların bunu resim yoluyla yapabileceği düşünülmüş ve resimler çocukların kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri bir araç olarak görülmüştür. Resim, günlük hayattaki yaşantılarının eksikliğinden ya da kelime dağarcıklarındaki sınırlılıktan dolayı kendini ifade etmekte güçlük çeken çocuklar için bir iletişim aracıdır (Köseoğlu, 2023). Resim, çocuklarda bir düşünme dili şeklinde yansımakta ve çocuğu bize tanıtmaya yarayan ipuçlarını vermektedir. Çocukların çizdikleri resimlerde kullandığı figürler ve seçtikleri renkler onların iç dünyasını tanımamıza olanak vermektedir çünkü resim yaparken çocuklar, duygu ve düşüncelerini kendilerine özgü sembollerle ortaya koymaktadırlar (Yukay-Yüksel vd., 2016). Çocuklar, resimleri sadece iç dünyalarını yansıtmak için değil dış dünyadan etkilendikleri, yeni çevre ve insanlar ile iç dünyalarını bağlamak, onlarla ilişki kurmak için de kullanmaktadırlar.

Sosyal ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesinde dilin aracılık eden özel bir bağlamı oluşturduğu düşünülmektedir. Kendini ifade etme gücü sınırlı olan çocukların sosyal ilişkiler kurarken dil dışında kendisini ifade edebileceği araçlardan birisi de resimdir. Yaratıcılığın devreye girdiği ve hangi rengi ve kağıdı seçeceğinin özgürlüğünün tamamen çocukta olduğu resimler, çocuğun rahat bir şekilde kendini ifade edebilmesinde güçlü bir araçtır. Yetişkinlerden farklı olarak çocuklar duygu ve düşüncelerini spontan biçimde resim etkinliği sırasında sansürsüzce sergileyebilirler. Özellikle dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış ve özel eğitim desteği alan altı yaş çocuklarının kendilerini doğal biçimde ifade edebilmeleri ve iletişim engellerini aşabilmelerinde resim etkin bir kanal olarak değerlendirilmelidir. Oyunlar gibi resimler de çocukların dünyasına girebilmenin yollarından birisidir. Resim, dışavurumcu bir teknik olarak değerlendirildiğinde çocuğun içsel dünyasına inilebilmektedir. Bu araştırmada yukarıda sözü edilen literatür ve araştırmalara ilave olarak, son çocukluk döneminin başlangıcı olan altı yaşındaki DKB tanısı olan, özel eğitime devam ederek dil ve konuşma terapisi alan ve okula devam eden çocukların sosyal ilişkilerini nasıl deneyimledikleri, kendilerini çizdikleri resimler aracılığıyla nasıl ifade ettikleri ve çocukların sosyal ilişki örüntülerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış altı yaş

çocuklarının sosyal ilişkilerinin resimler yoluyla incelenerek, sosyal-duygusal gelişimlerine katkı sağlayacak bulgulara ulaşılması ve çocuk resimleriyle ilgili literatürü zenginleştireceği umulmaktadır. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocukların resimlerinde sosyal ilişkileri nasıl ele alınmaktadır?
2. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde DKB ile ilişkili özel belirti/ işaretler (belirgin bir ağız çizimi, sosyal ilişkilerdeki beden dilini kullanımı ve insan figürleri çizimi vb) nelerdir?
3. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde kağıdın kullanımı, kompozisyon ve renklerde görülen özellikler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada, dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış, özel eğitim ve rehabilitasyon sürecinde bulunan ve okula devam eden altı yaş çocuklarının sosyal ilişkilerinin çizdikleri resimler aracılığıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırma, nitel desende doküman analizi yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar, yaşanan dünyayı tüm yönleriyle anlama ve betimleme çabasında olan, fenomenleri kendine özgü yapıları içerisinde inceleyen ve doğallığı temel alan araştırmalardır (Malterud, 2001). Doküman analizi özellikle nitel araştırmalarda kullanılmaktadır. Tek bir fenomen, olay ya da konuyu ortaya çıkarmak amacıyla yapılan çalışmalarda tercih edilen bir yöntemdir (Kıral, 2020). Her türden doküman (kitap, dergi, fotoğraf, gazete, resim vb.) araştırmacının konuyu anlamasına, keşfetmesine ve araştırma problemiyle ilgili belirsizliklerin giderilmesine yardımcı olabilmektedir (Merriam, 1988). Doküman analizi diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı nitelikte olmasına rağmen, bağımsız bir yöntem olarak da kullanılabilir. Bu araştırmada, DKB tanısı olan çocukların resimleri doküman olarak incelenmiş, ebeveynlerden toplanan görüşme formu verileri ve uygulamacılar tarafından kaydedilen gözlem notları doğrultusunda analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda çalışma grubunun belirlenmesinde, örneklemin evreni temsil etmesi gibi bir durum söz konusu olmadığından bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden birisi olan tipik durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Tipik durum örnekleme yönteminde, araştırma kapsamında belirlenen durumu temsil edici özelliklere sahip bireylerin çalışma grubuna dahil edilmesi söz konusudur (Sönmez ve Alacapınar, 2019). DKB tanısı olan, kronolojik

yaşı altı (72-84 ay arasında) olan, okula ve özel eğitime devam etme ölçütleri tipik durum örneklemede ilgili kriterler olarak belirlenmiştir. Çalışma grubu, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinde bir rehberlik ve araştırma merkezinin özel eğitim birimine gelen, dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan, okula ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden, kronolojik yaşları 6; 3 ay ile 6; 9 ay arasında, üçü kız dörtü erkek toplam yedi katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcı sayısının belirlenmesinde çocuk resimleri ile ilgili literatür dikkate alınmış ve bu alandaki nitel çalışmaların katılımcı sayısının 4-24 arasında değişiklik gösterdiği bulunmuştur (Bapoğlu-Dümenci vd., 2019; Barriage vd., 2023; Cameron vd., 2020; DeFauw, 2016; Misalidi ve Bonoti, 2014). Literatürdeki katılımcı sayıları dikkate alınarak bu araştırma için ortalama bir sayı belirlenmiş ve 12 ebeveyn ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılanlar arasından 7 ebeveyn çocuğunun araştırmaya katılması için onam vermiştir. Özel eğitime devam eden katılımcıların tanı almalarının üzerinden geçen süre ortalama üç yıldır. İlkokul birinci sınıfa devam eden beş, ikinci sınıfa devam eden iki öğrenci çalışma grubunda yer almaktadır. Her bir çocuktan elde edilen veriler K1, K2 ... şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1'de aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1*Katılımcıların demografik özellikleri*

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	DKB tanısı üzerinden geçen süre	Özel Eğitime devam etme- etmeme	Okula devam edip etmeme
K 1	6; 3 (16)	K	3 yıl	Ediyor	Ediyor, 1.sınıf
K 2	6; 3 (29)	K	2 yıl	Ediyor	Ediyor, 1.sınıf
K 3	6; 5 (7)	K	3 yıl	Ediyor	Ediyor, 1.sınıf
K 4	6; 7 (16)	E	3 yıl	Ediyor	Ediyor, 2.sınıf
K 5	6; 7 (12)	E	3 yıl	Ediyor	Ediyor, 1.sınıf
K 6	6; 9 (25)	E	4 yıl	Ediyor	Ediyor, 2.sınıf
K 7	6; 5 (22)	E	3 yıl	Ediyor	Ediyor, 1.sınıf

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak; yarı yapılandırılmış veli görüşme formu, A4 kağıdı, kurşun kalem ve küçük yaş grubuyla çalışırken boyama kolaylığı sağlayan pastel boya kullanılmıştır. Kuru boyalara oranla pastel boyalar daha canlı ve dinamik görünmekle birlikte uygulandıkları alanda yayılma özelliği de taşımaktadır. Veri toplama araçlarının kullanılmasında, ilk olarak ebeveynlerle görüşme yapılmıştır. Ebeveynlere çocuklarının gelişimiyle ilgili sorular sorulmuştur. Yöneltilen sorular, rehberlik ve araştırma merkezlerinde kullanılan standart veli görüşme formunda yer alan sorulardır (MEB, 2017). Sonrasında çocuklarla görüşülerek "Şimdi seninle bir etkinlik yapacağız, senden bu boya kalemlerini ve boş kağıdı kullanarak bir resim

çizmeni isteyeceğim." Yönergesi verilerek resim çizimlerine geçilmiştir. Daha sonra, "Bana arkadaşlarıyla oyun oynarkenki halinizi çiz." Yönergesi verilerek resmi çizmeye başlaması istenmiştir. Her bir çocukla bireysel olarak görüşme yapılmış ve çizim esnasında kaç dakikada resmi tamamladığını belirlemek amacıyla süre tutulmuştur. Resmini tamamladıktan sonra çocuğa "Burada ne çizdin anlatır mısın?" Yönergesi verilmiş ve çizdiği resmi anlatması istenmiştir. Çocuklara resim çizmeden önce, çizim esnasında ve sonrasında verilen yönergelerin basit, anlaşılır ve kısa olmasına dikkat edilmiştir. Yaşlarının küçük olması ve dil ve konuşma ile ilgili güçlük yaşamaları bu yönergelerin seçiminde etkili olmuştur. Resimler, çocukların sosyal ilişkilerine dair bilgi edinmek için gelişimsel olarak değerlendirilmiş ve bir nitel veri toplama tekniği olarak kullanılmıştır. Resimler, çocukların çizimlerinde yer alan kompozisyon, kağıdın kullanımı, renkler, özel belirti ve işaretler üzerinden incelenmiştir. Araştırmada veri çeşitliliğini artırmak için çalışma sırasında ebeveynlere ve çocuklara ilişkin gözlem bilgileri de kaydedilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Bu araştırma, birinci yazarın görev yapmakta olduğu rehberlik ve araştırma merkezine (RAM) başvuruda bulunan özel eğitim gerektiren dil ve konuşma bozukluğu tanısı almış olan altı yaş çocuklarının ebeveynlerinden onam alınarak ilgili kurumun görüşme odalarında yürütülmüştür. Bu doğrultuda, RAM'a gelen ebeveynlere randevu verilmiş, araştırmaya davet edilmiş, kabul eden ebeveynler onam formu verilerek araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve izinleri istenmiştir. Bu araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına göre sağlanmıştır. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için ebeveynlerden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, çocuğunun araştırmaya katılarak resim çizmesine onay vermesi olmuştur. Ebeveynler, onam formunu okuyup onayladığında çocuğunun araştırmaya katılmasını kabul etmiş demektir fakat araştırmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda araştırmayı bırakma hakkına sahip oldukları bilgisi de verilmiştir. Araştırmada veri zenginliğini sağlayabilmek için öncelikle ebeveynlerle görüşme yapılmıştır. Kabul eden ebeveynlere çocuklarının gelişimsel özellikleri hakkında genel bilgi edinmeye yönelik yarı yapılandırılmış veli görüşme formunda yer alan sorular yöneltilmiş ve cevaplar yazılı olarak kaydedilmiştir.

Daha sonra çocuklara resim kağıdı ve pastel boyalar verilerek uygulayıcıların ve çocuğun bulunduğu görüşme odasında "Bana arkadaşlarıyla oyun oynarkenki halinizi çiz." yönergesi verilerek resimler çizdirilmiştir. Çizim süreci bittikten sonra çocuğa "Burada ne çizdin anlatır mısın?" şeklinde sorularak çizdiği resmi anlatması istenmiştir. Görüşme ve resim çiziminden sonra, bu araştırmayı yürüten, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alan uzmanı olan her iki araştırmacı, çocuklara ilişkin uygulama sırasındaki doğal gözleme ilişkin bilgileri not alarak kaydetmişlerdir. Doğal gözlem yapılmış herhangi bir standart kayıt formu kullanılmamıştır.

Verilerin Analizi

Doküman analizi, araştırılması hedeflenen fenomenle ilgili bilgi veren yazılı ve görsel materyallerin analizini içermektedir. Belirlenen fenomenle ilgili her türlü resim, fotoğraf, gazete, video ve film gibi belgeler doküman olarak kullanılmaktadır (Corbetta, 2003). Doküman analizi dört aşamadan oluşmaktadır: 1) Uygun dokümanları bulma, 2) Dokümanların orijinalliğini kontrol etme, 3) Kodlama konusunda bir sistematik oluşturma, 4) İçerik analizi yapma (Merriam, 2009). Buradan hareketle, doküman analizinin belli bir planda gerçekleştiği, amaca uygun dokümanlara ulaşılması gerektiği, ulaşılan dokümanların kontrol edildiği ve içerik analizi ile analiz edildiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada uygun dokümanlar çocuk resimleri olarak belirlenmiş ve yüz yüze görüşme esnasında doğrudan çocukların kendisinin çizdiği resimler toplanmıştır. Çizilen resimler; çocuğun yaşı, cinsiyeti, çizim süresi, bulunduğu grafik gelişim dönemi, renk kullanımı ve kompozisyon açısından kaydedilmiştir. Kaydedilen veriler; katılımcıların çizdikleri resimlere dair sorulan soruya verdikleri yanıtlar, çocuğun aile ve okul hayatına dair soruların yer aldığı ebeveynlerle doldurulan görüşme formu notları ve uygulayıcılar tarafından tutulan gözlem notları dikkate alınarak betimsel analize tabi tutulmuştur. Resimlerin incelenmesi özellikle, araştırmanın odağını oluşturan katılımcıların sosyal ilişkileri ve arkadaşlarıyla oyun oynamalarına ilişkin verilen yönerge üzerinden gerçekleştirilmiştir. Dil ve konuşma bozukluğuna ilişkin özel belirti ve işaretlere (konuşma ve iletişim kurmaya dair özel mesajlar veya beden dili, jest ve mimikler, ağız, dudak, dil vb çiziminin olup olmamasına) dikkat edilmiştir. Ebeveynlerle görüşülürken veli görüşme formuna tutulan görüşme notlarının betimsel analizi yapılmıştır. Ebeveynlerden çocukları hakkında sorulan sorulara yanıt vermeleri istenmiş ve verilen yanıtlar resimleri analiz ederken dikkate alınmak üzere bilgi olarak kaydedilmiştir.

Etik Onay

Araştırmanın yürütülmesi için İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 07.11.2023 tarih ve 2023/381 No'lu Etik Kurul Onay kararı ile etik izin alınmıştır.

BULGULAR

Bu başlık altında çalışmadan elde edilen bulgular, araştırma soruları doğrultusunda sunulmuştur.

1. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde sosyal ilişkiler nasıl ele alınmaktadır?

Araştırmaya katılan çocukların sosyal ilişkilerini resimlere nasıl yansıttıklarını tespit edebilmek için "Bana arkadaşlarıyla oyun oynarkenki halinizi çiz." yönergesi verilmiştir. İlave olarak ebeveynlerine de, çocuklarının sosyal ilişkileri hakkında bilgi almak amacıyla "akran

ilişkilerinin niteliği”nin nasıl olduğu sorusu yöneltilmiştir. Hem çizimlerden hem de ebeveynlerden gelen bilgiler birlikte değerlendirilmiştir. Her bir katılımcının resmi, araştırmanın birinci sorusu olan “sosyal ilişkileri” bağlamında doküman analizi yoluyla incelenmiştir. Katılımcıların yapmış oldukları resimler “Ek 1”de görülmektedir.

K1, kız, 6; 3 ay ve birinci sınıfa devam etmektedir. Resimde, büyük erkek kardeşinin anlattığı Rapunzel isimli masalı çizmiştir. Sosyal ilişkilere işaret eden figür, içerik, konu vs yer verilmemiştir. Masal kahramanı Rapunzel’i arkası dönük olarak çizdiğini söylemiştir. Resimde sosyal ilişki, büyük erkek kardeşi ile birlikte geçirilen ortak zamanda sevilen bir masalın dinlenmesi olarak resmedilmiştir. Gerçekçi yönergelerle bilinen masal hikayelerinin cevap olarak verilmesinin bir direnç göstergesi olabileceği düşünülerek çocuğun gözlem ve veli görüşme formu bilgilerine tekrar göz atılmıştır. Teknoloji kullanımı konusunda anne sınır koyamadığını, TV, telefon vb. cihazlarla çok vakit geçirdiğini belirtmiştir. İletişim başlatmakta zorlandığı, daha çok anneye sorular sorup onunla konuştuğu bilgisi de uygulama esnasında sorulan sorulara cevap vermemesi ve çizim yaparken anlaşılmayan bir tonda kendi kendine konuşarak resim yaptığı gözlem notuyla tutarlılık göstermektedir. K1’in sosyal ilişkilerinin niteliği düşünüldüğünde yetersiz akran ilişkilerine sahip olduğu düşünülmektedir.

K2, kız, 6; 3 ay ve birinci sınıf öğrencisidir. Resminde, kendisini, ablaları ve kız arkadaşlarıyla el ele tutuşup yan yana sıralamış ve “Elsa” isimli oyunu oynarken çizmiştir. Aileden alınan bilgi de ablaları ve arkadaşlarıyla oyun oynamayı çok sevdiği yönündedir. Resimde sosyal ilişki temasının oyun etkinliği içinde öne çıktığı görülmektedir. Ebeveynle yapılan görüşme ve gözlem notları değerlendirildiğinde, akranlarıyla ve ablalarıyla oynamayı çok sevdiği, iletişim başlatabildiği, ödevlerini düzenli olarak yaptığı ve telefonla oynamak dışında problem davranışının olmadığı görülmüştür. Verilen yönergeleri aldığı, düzenli ve odaklanmış bir şekilde çizim yaptığı gözlenmiştir. İletişim kurarken rahat olduğu, sorulan sorulara cevap verdiği ve çizdiği resimdeki insan figürlerine tek tek ablalarının ve arkadaşlarının isimlerini verdiği görülmüştür. Sosyal ilişkilerinin niteliğinin yeterli olduğu düşünülmektedir.

K3, kız, 6; 5 ay ve birinci sınıf öğrencisidir. Resimde, ailesini evin içinde ve dışarıda ayrı ayrı çizmiştir. Annesinin ona hediye oyuncak bebek aldığını, hediye paketi ile verdiğini çizmiştir. Yine aynı resim içerisinde pikniğe giderken aile üyelerini çizdiğini belirtmiştir. Sosyal açıdan iletişime kapalı, utangaç ve çekingen olduğu, arkadaşının olmadığı ve annesine çok düşkün bir çocuk olarak annesi tarafından tanımlanan K3, çizdiği resimde de seçtiği konu ile görüşü desteklemektedir.

K4, erkek, 6; 7 ay ve ikinci sınıf öğrencisidir. Resminde, babasının iş yerini çizmiştir. Ağaç, güneş, ay, gökkuşağı, salıncak, bayrak, ev, çimen, basketbol topu gibi figürler yer almaktadır. Figürlerin hepsi birbirinden bağımsız resmedilmiştir. İnsan figürü olarak sadece kendisini

çizmiştir. Aileden alınan bilgilerde, kardeşleri ve arkadaşları ile çatışmalı ve kavgalı ilişkisi vardır. Oyunlarında isyankar ve kavgacı, kuralları bozan biri olduğu belirtilmektedir. Sosyal ilişkilere dair resimde çizime yer verilmemiştir.

K5, erkek, 6; 7 ay, birinci sınıf öğrencisidir. Resminde büyük erkek kardeşini ve kendisini oyun oynarken çizmiştir. Büyük erkek kardeşini çok sevdiğini ve birlikte oyun oynayarak zaman geçirdiklerini söylemiştir. Anneden alınan bilgiler de gerçek yaşamda bu durumun geçerli olduğunu göstermiştir. Sosyal ilişki resimde büyük erkek kardeşi ile olan oyun ilişkisi üzerinden tanımlanmıştır.

K6, erkek, 6; 9 ay, ikinci sınıf öğrencisidir. Resimde, iki arkadaşını aralarında ağaç ve basketbol topu olacak şekilde çizmiştir. Kepçe, halat ve itfaiye vardır, yangın olmuştur ve okul binası yapılmaktadır. Figürler dağınık ve birbirinden kopuk bir şekilde sıralanmıştır. Oyun ve arkadaş ilişkisine dair resimde bir bütünlüğe yer verilmemiştir.

K7, erkek, 6; 5 ay, birinci sınıf öğrencisidir. Resimde, okulda kendisini sınıf arkadaşlarıyla oyun oynarken çizmiş ve arkadaşlarının isimlerini söylemiştir. Aileden alınan bilgide, akranları ve büyükleri ile oynamayı tercih ettiği, iletişim kurabildiği ve arkadaşlık ilişkilerinde dışadönük bir yapısının olduğu ifade edilmiştir. Çizilen resimde sosyal ilişkiler akranlarla oynanan oyun üzerinden ele alınmıştır.

Ebeveynlerin çocuklarının sosyal ilişkilerine ait verdikleri yanıtlara göre, K1 ve K3 yetersiz olarak tanımlanırken diğer katılımcıları anne ve babaları yeterli olarak tanımlamışlardır. Bunun dışında araştırmacılar, çizim sırasında katılımcıların ilişki ve iletişime geçme, etkileşime girme vb davranışsal özelliklerini doğal ortamda da gözlemlemişlerdir. K1, K3, K4, K6 ve K7 yönergeye uyma, sorulara yanıt verme, göz teması kurmada güçlük, çizim yapma konusunda isteksizlik, onay alma ihtiyacı gösterme, utangaç davranışlar sergileme ve cesaretlendirilmeye ihtiyaç duyma gibi özellikler göstermişlerdir. K2 ve K5 ise çizim sırasında düzenli, tertipli, kurallara uygun ve uyumlu çalışmışlardır. Ailelerinden görüşme sorularına alınan yanıtlar ve gözlem notları birbirini destekler niteliktedir.

2. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde dil ve konuşmaya ilişkin özel belirti/ işaretler nelerdir?

Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde DKB ile ilişkili özel belirti/ işaretler (belirgin bir ağız çizimi, sosyal ilişkilerdeki beden dilini kullanımı ve insan figürleri çizimi vb) nelerdir?

Resimlerde "özel belirti ve işaret" olarak ifade edilen durum, figürlerin çiziminde aşırı büyük/küçük ya da abartılı çizimlerin veya eksik bırakılmış çizimlerin olup olmamasıdır. Resimler, özellikle tekrarlayan benzer figürlerin varlığı, ağız, dil, dudak, beden kısımları, yüz ve

yüzün kısımlarında organların çizimlerinde dikkat çekici büyük, küçük, eksik bırakılan ya da abartılı çizimlerin yer alıp almaması açısından incelenmiştir. Dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan katılımcıların resimlerinde “almış oldukları tanıya dair” özel belirtilerin bulunup bulunmadığına da bakılmıştır.

DKB tanısı alan tüm katılımcıların resimleri, grafik gelişim dönemlerinden “Şema Öncesi Dönem” içinde bulunmaktadır. Şema Öncesi Dönem 4-7 yaşlarını kapsamaktadır. Katılımcıların tanı almalarının üzerinden ortalama 3 yıl geçmiştir. Tamamı özel eğitime devam etmektedir. Resimlerin çizimi, en az 13 en fazla 20 dakika sürmüştür. Ortalama çizimler, 16 dakikada yapılmıştır. Resimlerde yer alan figürler DKB'ye ilişkin özel belirti ve işaretler açısından incelenmiştir. Dikkat çeken noktalar arasında katılımcıların; insan figürüne yer vermeme (K1), aile üyeleriyle birlikte kendisini çizme (K3), yalnızca kendisini çizme (K4), büyük erkek kardeşi ile oyun oynarken (K5) ve oyun oynarken arkadaşlarıyla birlikte kendisini çizme (K2, K6 ve K7) resimlerde en sık ele alınan konulardır. Sembolik çizimlere yer verilmiş ve çiçek, güneş, bulut ve kalp figürleri resimlerde kullanılmıştır. Figürler, tekrarlayan çizimler halinde kağıt üzerinde sıralanmıştır (K1, K2, K3 ve K5). Kağıt üzerinde çok sayıda figürün kullanımı ile dağınık ve bağlantısız figürlerin rastgele sıralandığı çizimler de bulunmaktadır (K2, K3, K4 ve K6). Ebeveynlerin ifadesinde de belirtildiği üzere, katılımcılar arasında sosyal, dışa dönük olarak tanımlananların insan figürüne yer verdiği, utangaç, çekingen ve içe dönük olarak tanımlanan katılımcıların ise insan figürüne sınırlı olarak yer verdiği görülmektedir. Kavgacı, uyumsuz, hırçın ve oyunlarda sorun yaşadığı ifade edilen katılımcıların ise insan figürüne yer vermediği tespit edilmiştir. İnsan figürü çiziminde, baş, gövde, kol ve bacaklar vücut kısımları olarak resmedilmiştir. Katılımcılar insan figüründe göz ve ağız çizimine yer vermiştir. Eller, saçlar, ağız, kaşlar ve göz bebekleri ayrıntılı olarak eklenmiş, belirgin, büyük ve vurgulu biçimde çizilmiştir (K2, K3, K4, K5, K6 ve K7)

3. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde kağıdın kullanımı, kompozisyon ve renklerde öne çıkan özellikler nelerdir?

Katılımcıların resimleri, kağıdın kullanılışı, kompozisyon ve renklendirme açısından incelenmiştir. Kağıdın kullanılmasında, figürlere kağıdın tamamı üzerinde yer verilmiştir. Kağıtta boş yer bırakmaksızın çizen katılımcılar bulunurken aynı zamanda sadece kağıdın ortasına figürlerin yerleştirildiği de görülmüştür. Birbiriyle bağlantısız rastgele sıralanan figürler olduğu gibi, merkezden dışa doğru çizimlerin yapıldığı da gözlenmiştir. Yan yana sıralanan insan figürleri, güneş, çiçek, bulut vb figürlerin de olduğu tespit edilmiştir. K1, kağıda dik olarak çizim yaparken diğer katılımcılar kağıdı yatay olarak kullanmışlardır. Kompozisyon, resimde seçilen konuyu, anlatılmak istenen ya da verilmek istenen mesajı ortaya koymaktadır. Çizilen resimlerde

kompozisyon olarak sevilen masal kahramanlarına, oyunlara, sevilen kişilerle yapılan piknik, sürpriz hediye alma, eğlenceli zaman geçirme gibi faaliyetlere sıklıkla yer verilmiştir. Utangaç, sıkılgan, cesaretlendirilmeye ihtiyacı olduğu belirtilen katılımcıların resimlerinde insan figürüne yer vermeme, arkası dönük-yüz çizmeme veya az sayıda insan çizimi yaptığı görülürken dışadönük, neşeli, hareketli, akran ve kardeş ilişkisinin iyi olduğu belirtilen katılımcıların daha fazla sayıda insan çizimi yaptığı, birlikte etkinlikte bulunurken çizdiği ve resimlerine hareket unsurunu ekledikleri tespit edilmiştir. Renk kullanımına bakıldığında katılımcıların kullandıkları renk sayısı, seçilen renkler, renklerin türü ve boyama tipini gösteren tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2

Katılımcılara ait seçilen renkler, renklerin sayısı, türü ve boyama tipine ilişkin bulgular

Renk Sayısı	Renkler	Renk Türü	Boyama Tipi	
K1	6	mavi, sarı, siyah, kahverengi, yeşil, koyu yeşil	soğuk renkler	dekoratif
K2	10	pembe, sarı, yeşil, mavi, kırmızı, turuncu, kahverengi, lacivert, koyu yeşil, ten rengi	sıcak/ soğuk renkler	dekoratif/realist
K3	10	sarı, pembe, yeşil, koyu yeşil, mavi, turuncu, lacivert, ten rengi, kırmızı, kahverengi	sıcak/ soğuk renkler	dekoratif/realist
K4	12	siyah, gri, pembe, sarı, yeşil, mavi, kırmızı, turuncu, kahverengi, lacivert, koyu yeşil, ten rengi	sıcak/ soğuk renkler	dekoratif/realist
K5	7	kırmızı, siyah, açık mavi, koyu mavi, yeşil, kahverengi, ten rengi	sıcak/ soğuk renkler	dekoratif/realist
K6	12	sarı, turuncu, kahverengi, siyah, pembe, açık yeşil, koyu yeşil, açık mavi, koyu mavi, ten rengi, kırmızı, beyaz	sıcak/ soğuk renkler	realist
K7	4	kırmızı, siyah, pembe, ten rengi	sıcak/ soğuk renkler	dekoratif/realist

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların renk kullanımında hem sıcak hem de soğuk renkleri tercih ettikleri, K1 ve K7 dışında diğer katılımcıların fazla sayıda renk kullandığı görülmektedir. Çocuklar resimde boyama yaparken, rengi kullanım amacına göre iki farklı şekilde kullanmaktadırlar. Birincisi, genellikle dekoratif bir yaklaşımla boyanan yüzeyler, ikincisi ise rengi kullanmada realist bir yaklaşım ile boyanan yüzeylerdir. Çocuklar dekoratif amaçla renk kullanırken, resim yüzeyini süslemek amacıyla rengi kullanmaktadırlar. Örneğin resimde yapılan nesne güzel görünsün diye abartılı bir biçimde rengarenk boyanabilmektedir. Renklendirme sürecinde realist boyamada ise çocuklar, çevresinde gördüğü nesnelerin gerçek renklerine uygun renkleri kullanmaktadırlar (Yavuzer, 1992). Yapılan gözlemlerle, çocukların renk seçimi konusunda bireysel farklılıklar gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yalnızca K6 realist renklendirme yapmıştır. Kurşun kalemle çizme sonra figürleri boyama sık görülen bir çalışma özelliğidir. Renklendirilen figürlerde simgesellik (kalp, birden fazla güneş çizme) ve animizm

(güneşe göz, ağız çizme) dikkat çekmektedir. K1 dışındaki diğer katılımcılarda ten rengi ile insan figüründe yüz ve ellerin boyandığı tespit edilmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Son çocukluk dönemindeki dil ve konuşma bozukluğu tanısı olan altı yaş çocuklarının, sosyal ilişkilerini nasıl deneyimledikleri, kendilerini çizdikleri resimler aracılığıyla nasıl ifade ettikleri ve sosyal ilişkilerinin resimler aracılığıyla incelenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular araştırma soruları doğrultusunda sırasıyla tartışılmıştır.

1. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde sosyal ilişkileri nasıl ele alınmaktadır?

Dil ve konuşma bozukluğu (DKB) tanısı alan 6 yaş çocukların resimlerinde sosyal ilişkileri nasıl ele aldığına ilişkin bulgularda öne çıkan özellikler arasında, bir katılımcı dışında çizimlerinde insan figürüne yer verdikleri, insan figürlerinin sevilen aile üyelerini ya da oyun arkadaşlarını temsil ettiği görülmüştür. 4-7 yaş DKB olan çocuklarla gözlem tekniğiyle veri toplanıp içerik analizi yapılan bir çalışmada 30 dakika boyunca araştırmacı tarafından bireysel gözlem yapılmıştır. Çocukların DKB için aldıkları eğitimde dil konuşma terapistlerinin kullandıkları başlıca teknikler arasında; hikâye kartları, konuşma kartları, olay örgüsü oluşturma kartları, taklit yeteneğini geliştirme, hayvanlarla oyun oluşturma, hayvan sesleri çıkarma, kuklalar ile iletişim, balon şişirme, pipet ile topa üfleme, boya ve resim kullanımı yer almaktadır. Gözlemde çocukların dil konuşma terapistleriyle etkili iletişimleri, göz teması, dikkat ve odaklanmaları, sosyal becerileri, özgüvenleri incelenerek aldıkları eğitim öncesi ve sonrası psikolojik dayanıklılıkları incelenmiş ve DKB olan çocukların kendilerini zayıf ve yalnız hissettikleri görülmüştür (Gökçe ve Erbay, 2021). Mevcut araştırmada DKB olan çocuklara ilişkin böyle bir bulguya rastlanmamıştır. Çocukların yönergeye uyma, sorulan sorulara cevap verme, akranları hakkında paylaşımda bulunma gibi gözlem notları sosyal açıdan yalnız olmadıklarını; kalem tutma, boyama yapabilme, kağıdı orantılı kullanabilme gibi gözlem notları ince motor becerilerde yetersiz olmadıklarını göstermektedir.

Yaptığı çizimde araştırmacı tarafından sorulan soruları cevaplamayarak ve insan figürüne yer vermeyerek K1 sosyal ilişki anlamında yetersiz, zayıf ve düşük özgüvenli davranışlar göstermiştir. Resminde insan figürünün olmaması ise daha önceki yapılan çalışmalarda keşfedilen, dil gelişiminin sosyal beceriler üzerinde etkisi olduğu bulgusunu (Johnson vd., 2010; Kayhan-Aktürk, 2021; Rice vd., 1991) destekler niteliktedir. Dil problemi olan çocukların sıklıkla sosyal ilişkilerinde zorluk yaşadıkları belirtilmekte (Aro vd., 2012; Brinton ve Fujiki, 2005; Leonard vd., 2011) ancak bu araştırmada 7 katılımcıdan 2'sinin sosyal ilişkilerinin yetersiz

olduğu, göz teması kuramadığı, yönergeye uymadığı ve utangaç olduğu; diğer 5 çocuğun ise sosyal ilişkilerde yeterli beceri gösterdiği tespit edilmiştir.

Katılımcıların resimlerinde genellikle iç mekan olarak ev, dış mekan olarak ise oyun ortamı, bahçe, piknik alanı veya okul yer almaktadır. Çocuklar genellikle kendilerini hoşnut etmek için insanlar, evler, ağaçlar, yeşillikler ve güneş çizmektedirler. Bu temalara tüm ülke ve kültürden olan çocukların çizimlerinde rastlanmaktadır (Okyay, 2008). Çocuklar bunları çizerken kendileri hakkında çok daha fazla şey anlatmaktadırlar. Ev aile hayatında şefkat ve güvenliğin arandığı yeri temsil etmekte; ağaçlar, çiçekler ve güneş; ışık, doğa ve evin sınırlandırdığı dünyaya duyulan bir ihtiyacı ifade etmektedir (Di Leo, 2013). Mevcut araştırmada, sembolik figürler olarak güneş ve kalp katılımcılar tarafından sıcaklığın ve sevginin ifade aracı olarak kullanılmıştır. Hareket unsuru olarak koşma, top oynama gibi temalar öne çıkmaktadır. İnsan figürüne yer verilen resimlerde yan yana sıralama ya da el ele tutuşma yani temas dikkati çekmektedir. 4-6 yaş grubu çocuklarda insan resmi önemli görülmektedir çünkü bu dönemde çocuklar kendilerinin, ebeveynlerinin, kardeşlerinin ve kendileri için önemli olan diğer kişilerin resimlerini yapmaktadır. Çocuk resimlerinde görülen kişilerarası ilişkiler, onun sosyal ilişkilerinin niteliğini yansıtmaktadır (Okyay, 2008). Dil öğrenimi, çocuğun aktif katılımıyla sosyal bir bağlamda gerçekleşmekte ve teoriler çocukların, çocuklara yönelik konuşmaya maruz kalma oranını artıran ebeveyn eğitimini desteklemektedir (Feldman, 2019). Kendilerinin sosyal bir bağlamda resmeden K2, K3, K5 ve K7 numaralı katılımcıların resimlerinde hareket unsurunun ön plana çıkması dikkat çekicidir. Literatürde, DKB olan çocukların motor performanslarının akranlarına göre önemli ölçüde daha düşük olduğu bulunmuş ve DKB'nin sıklıkla motor problemlerle ilişkili olduğu, gelişimsel konuşma ve dil bozukluklarının türlerinin motor performansı farklı şekilde etkilediği tespit edilmiştir (Visscher vd., 2007). Bu araştırmada katılımcıların yetersiz motor beceri sergilediğine dair bir gözlem notu veya görüşme formu bilgisi yer almamaktadır. DKB, motor becerilerin kısıtlılığı ile ilişkilendirilse de bu araştırmada katılımcıların yaş grubundan beklenen motor becerileri sergileyebildikleri, kağıt ve kalem kullanımlarının normal gelişim gösteren akranlarıyla benzerlik gösterdiği ve boyama yaparken ince motor becerilerini etkili kullanabildikleri gözlemlenmiştir. Ebeveynlerden alınan görüşler de bunu doğrular niteliktedir.

2. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde dil ve konuşmaya ilişkin özel belirti/ işaretler nelerdir?

DKB, okul öncesi ve okul çağı çocuklarını ciddi düzeyde etkileyen gelişimsel bir bozukluktur ve dil edinimi beklendiği gibi gerçekleşmediğinde etki geniş kapsamlı olabilmekte, çocuğun yaşamını ve ailesini tüm yönleriyle etkileyebilmektedir (Sharp ve Hillenbrand, 2008). Araştırmaya katılan çocukların tamamı özel eğitim desteği almakta ve ortalama üç yıldan bu yana tanı geçmişleri bulunmaktadır. İlkokula devam eden katılımcılar, aile ilişkilerinin yanı sıra okul

ortamında da bulunmaktadır. Oyun ortamı olarak okulu ve okul arkadaşlarını resme dahil etme görülmektedir. Okul ortamı ile ilgili çocukların çizimleri ile öğretmenlerin değerlendirdiği sosyal ilişki kalitesi ve okula uyum arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Harrison vd., 2007). Bu durum çocuk resimlerinin, DKB olan çocukların okuldaki ilişki ve uyum zorluklarını tanımlamada yararlı ve bağımsız bir araç olabileceğini göstermektedir.

Kardeşlerini veya arkadaşlarını resimlerinde oyunlarına dahil eden katılımcılar hareketli oyunları tercih etmektedirler. İnsan çizimlerinde baş, gövde, kollar, bacaklar görülmektedir. Şema Öncesi Dönemde beklenen insan çizimlerine uygundur. En dikkat çeken özellik ise, insan çizimlerinde gözlerin ve ağızların belirgin, büyük, dikkat çekici biçimde çizilmesidir. Gözün içine göz bebeğini belirgin biçimde çizildiği dikkat çekmektedir. Resimlerdeki bu dikkat çekici ayrıntıların çocukların iletişim ve sosyal becerileri ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Benzer şekilde Zee ve diğerleri (2020) tarafından DKB olan çocuklarla yapılan bir çalışma, dışsallaştırıcı davranışa sahip çocukların çizimlerinde daha fazla gerilim, öfke, tuhafılık, ayrışma ve duygusal izolasyon, daha az gurur, mutluluk tasvir ettiklerini gösterdi. Olumlu sosyal davranışı olan çocukların daha az olumlu sosyal davranış sergileyen çocuklara kıyasla daha fazla yaratıcılık, canlılık, daha az rol değişimi ve davranış problemi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Yine ellerin belirgin çizilmesi, insan figürlerinde el ele temasının olması ilişki kurma, yakınlık, iletişimi gösteren özel belirtiler arasında sayılabilir. Güneşe belirgin ve dikkat çekici bir şekilde ağız ve göz çizme katılımcıların resimlerinde yer verilen diğer dikkat çeken özel belirtiler arasındadır. DKB olan çocukların resimlerindeki herhangi bir nesneye ağız figürünü belirgin olarak çizmesi, o nesne ile özdeşim kurup kendisindeki bir yetersizliği onun aracılığıyla telafi ettiğini düşündürmektedir.

3. Araştırmaya katılan dil ve konuşma bozukluğu tanısı alan 6 yaş çocuklarının resimlerinde kağıdın kullanımı, kompozisyon ve renklerde öne çıkan belirgin özellikler nelerdir?

Çocuk çizimleri, çocukları çizerken dinleyerek, onların anlatımlarına ve yorumlarına dikkat ederek, küçük çocukların görüş ve deneyimlerine ulaşmak için kullanılmaktadır (Einarsdottir vd., 2009). Bu çalışmada katılımcılardan resimlerini tamamladıktan sonra ne çizdiklerini anlatmaları istenmiş ve anlattıkları yoluyla kompozisyonda yer verilen çizimler, renkler, şekiller vb anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Çocukların çizimleri hakkında sorulması gereken ilk soru bu çizimlerinin anlam içerikli olup olmadığından ziyade çocuklar için ne anlama geldiği sorusu olmalıdır (Backett-Milburn ve McKie, 1999; Keskin, 2006). Çocukların çizimleri, onların dil gelişimleriyle ilişkilendirilmektedir. Harris (1963) çocukların çizimleri ile onların sözel dil kullanımına dikkat çekerek, çocukların çizimleri ile sözlü IQ test sonuçları arasında önemli bir ilişki olduğunu keşfetmiştir. Çocukların çizdikleri şey hakkındaki sözlü açıklamaları ile çizdikleri

şeylerin genellikle birbirine benzer olması da dil yeteneği ile çizim yetenekleri arasındaki ilişkiyi göstermektedir (Brittain ve Chien, 1983).

Çocukların çizimleri incelendiğinde bazı genel aşamaların örneğin; yuvarlak şekilden daha karmaşık şekillere, detaysız çizimlerden detaylı çizimlere, tek renk kullanımından çok renk kullanımına olduğu kabul görse de unutulmamalıdır ki bu aşamalar her çocuk için geçerli olmayabilir. Hatta bu aşamalar her çocuk tarafından aynı zaman aralıklarında geçirilmesi gereken mutlak aşamalar değildir (Artut, 2004). DKB gibi gelişimsel bir durum söz konusu olduğunda bu aşamaların her çocukta farklı zaman diliminde ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır. Katılımcıların Şema Öncesi Dönem özelliğine uygun olarak kağıt kullanımında kağıdın tamamına figürleri yerleştirdiği görülmektedir. Figürler merkezden dışa doğru yer almaktadır. Kompozisyonda hareket, eylemsellik, aile veya arkadaşlarla yapılan etkinliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Çocukların büyüdükçe daha karmaşık ve sembolik çizimler geliştirdiği ve referans noktalarının cinsiyete göre daha farklılaştığının bulgulandığı bir çalışmada 5-13 yaş arası 109 çocuktan çizimler toplanmıştır. Her çocuk ailesini ve okulunu çizmiş ve sonuçlar, aile çizimlerinde tasvir edilen ayrıntıların sayısında önemli cinsiyet ve yaş farklılıkları olduğunu göstermiştir. Kız ve erkek çocukların kalıplaşmış çizimleri, orantı kullanımı ve kıyafetleri arasında da önemli farklılıklar görülmüştür (Charney vd., 2006). Kızların erkeklere göre vücut parçalarına ve kıyafetlere daha fazla yer verme eğiliminde oldukları ve daha detaylı çizimler yaptıkları önceki araştırmalarla da ortaya koyulmuştur (Ahi vd., 2016; Goodnow, 1977; Koppitz, 1968; Naglieri, 1988). Bu araştırmada özellikle K2 ve K3 numaralı kız katılımcıların daha ayrıntılı, daha kalabalık insan figürleri olan, daha renkli ve daha dekoratif çizimler yaptığı görülmektedir.

Renk kullanımında bol renklendirme, karalama şeklinde boyamaya rastlanmaktadır. Hem dekoratif hem de realist renklendirme yapılmıştır. Renklerin tercihinde sıcak ve soğuk renklere yer verilmektedir. Renkler çocukların hislerini, çıkmazlarını, zorluklarını anlatabilecekleri ideal bir araç olmaktadır (Keskin, 2006). Çizim yapabilecek olgunlukta olup dil gelişimi sınırlı olan çocuklar için renkli çizimler iyi bir sözsüz iletişim aracıdır. Yani renkler çocukların duygularının dilidir. Küçük çocuklar ağırlıklı olarak kırmızı gibi sıcak renkleri kullanırken, yaşları ilerledikçe yeşil ve mavi gibi soğuk renkleri kullanma eğilimi içerisine girmektedirler. Alschuler (1949) çocukların ilk başta sıcak renkleri ağırlıklı olarak kullanmalarının sebebini onların aniden, düşünmeden ve dürtüsel davranışlarıyla açıklamaya çalışmış ve çocukların bu tip davranışlarını kontrol etmeyi öğrendikçe ve topluma uyum sağladıkça yaptıkları resimlerde soğuk renkleri ağırlıklı olarak kullandıklarını ileri sürmüştür. Çalışmamızdaki K1 numaralı katılımcı sadece soğuk renkleri kullanırken diğer katılımcılar hem sıcak hem soğuk renkleri kullanmıştır.

Katılımcıların hepsi aynı yaşta ve benzer gelişimsel özellikler göstermektedir bu yüzden renk seçimleri de birbirine benzemektedir.

Yapılan bir çalışmada 3 yaşındaki çocukların çoğunun tek renk kullandığını fakat 4 yaşındaki çocukların yaptıkları resimlerde renk zenginliği olduğu gözlenmiş ve çocukların yaşları ilerledikçe kullandıkları renklere sembolik anlamlar verdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Golomb, 2003). K1 (dekoratif) ve K6 (realist) numaralı katılımcılar dışında diğer tüm katılımcıların dekoratif ve realist boyama tipini birarada kullanarak renklere çeşitli anlamlar yükledikleri görülmüştür. Böylece, çocukların yaşları yani sembolizm ile ilgili yetenekleri arttıkça kendilerini çeşitli renklerle anlatabilmekteler ve bu renkler onların iç dünyalarının birer temsilcisi olmaktadır.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, çocuk resminin dil ve konuşma bozukluğu gibi çocuğun iletişim kurmasını zorlaştıran durumlarda yetişkin çocuk iletişimini kolaylaştırmak için kullanılabilmesi görülmektedir. Çocuk resminin, çizimi yapan kişinin sosyal dünyası ve bağlamı hakkında ne söylediğine bakarken çizenin yorumu, ebeveynlerden alınan bilgi ve gözlem notları birlikte değerlendirilmelidir. DKB olan çocuklar aile ve akran ilişkilerinde zorluk yaşama riski altında oldukları için düşük kaliteli sosyal ilişkilere sahip olabilecekleri düşünülmüş ve buradan hareketle DKB olan çocukların sosyal ilişkilerinin niteliğini anlamak amacıyla çocuklara doğrudan danışmak önemli görülmüştür. Çocuğa ulaşmanın en doğrudan yolu onun dünyasında çizim ve boyama işlemleri sonucunda oluşan lekeler, belli belirsiz çizgi ve şekiller, iletişimin ve kabul görmenin belirtileridir. DKB olan çocukların yapmış oldukları resimler onların aile ve akran ilişkileri hakkında bize bazı ipuçları vermiştir. Örneğin üç yıldır özel eğitime devam edip dil ve konuşma terapisi alan ve annesi tarafından kurallara uymayan, dağınık, sınır koymakta zorlanan ve yetersiz sosyal ilişkilere sahip olduğu söylenen 6 yaşında bir kız çocuğunun (K1) çizdiği resimde yönergeye uymadığı, daha bireysel çizim yaptığı ve soğuk renkleri tercih ettiği görülürken; yine üç yıldır özel eğitime devam edip dil ve konuşma terapisi alan ve annesi tarafından kurallara uyan, düzenli, uyumlu ve yeterli sosyal ilişkilere sahip olduğu düşünülen 6 yaşında bir erkek çocuğunun (K5) resiminde birlikte vakit geçirmekten keyif aldığı ve oyun oynadığı abisi ile kendisini gerçekliğe uygun bir şekilde hem sıcak hem de soğuk renkleri tercih ederek çizdiği görülmektedir. Bu resimler çocukların önceden planlanmadan, yeni ve aniden oluşturdukları tanımlamalar olmuş ve onların sosyal ilişkileri hakkında ebeveynlerinden alınan bilgilerle tutarlılık göstermiştir.

Araştırma bulguları, çizilen resimlerde sosyal ilişkilerin akranlar, kardeşler veya aile üyeleri ile oynanan oyun üzerinden ele alındığını göstermektedir. Resimde sosyal ilişki teması, oyun etkinliği içinde öne çıkmaktadır. Katılımcılar insan figüründe en çok göz ve ağız çizimine yer vermiştir. Eller, ağız, kaşlar ve göz bebekleri ayrıntılı, belirgin, büyük ve vurgulu biçimde

çizilmiştir. Katılımcılara ilişkin ebeveyn görüşmesi, gözlem bilgisi ve resimlerden elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, hem yaş grubu hem de özel gereksinim durumlarından dolayı katılımcıların kendini yeterli ifade edemedikleri görülmüştür. Onların ilgilerini çekecek renkli boyalar, kağıt ve kalem ile resimlerden faydalanılarak onları anlamaya çalışmak aslında çocuk resminin güçlü bir ifade aracı olduğunu göstermiştir. Araştırmada DKB olan çocukların sosyal ilişkilerini anlamak amacıyla çocuk resimleri kullanılmış ve ebeveynlerden alınan bilgiler doğrultusunda değerlendirme yapılmıştır. Çalışma grubu, amacı ve veri toplama yöntemi açısından yapılan araştırmanın literatürde özgün bir yerinin olduğu düşünülmekte ve hem Özel Eğitim hem de Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanına katkı sunması beklenmektedir. Katkı sunmasının yanı sıra bu araştırmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında; DKB olan çocukların sadece sosyal ilişkileri incelenmiştir. Çocuğun aile ilişkileri ve akademik başarısı araştırmanın sınırları dışında tutulmuştur. Çocukların duygusal ve davranışsal uyum sorunları ebeveynlerden alınan bilgiler doğrultusunda göz önünde bulundurulmuştur. Bu sınırlılıklar dikkate alınarak sonraki çalışmalar için araştırmacılara öneriler aşağıda sunulmuştur:

- 1) Nitel desende gerçekleştirilen bu araştırmanın yanı sıra karma modelde araştırmalar ile ilgili değişkenler birlikte incelenebilir.
- 2) Araştırmalarda aileden gelen bilgilere ilave olarak öğretmen ve okul sisteminden gelen veriler katkı sunabilir.
- 3) Aynı yaş grubundan DKB olmayan çocuklar ile uygulamalar yapılarak karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.
- 4) Farklı yaş grupları ile örneğin ilkokul, orta okul ve lise öğrencileri ile de benzer bir çalışma gerçekleştirilebilir.
- 5) Araştırma birinci sınıfa devam eden 6 yaş çocukları ile gerçekleştirilmiştir. İleri yaş grupları ile okuma- yazmaya hakim çocuklara resim çizdirilmesine ilave olarak veri çeşitliliğini arttırmak amacıyla yazılı teknikler de kullanılabilir.

Öğretmenler ve psikolojik danışmanlar için öneriler aşağıda sunulmuştur:

- 6) Özellikle anaokulu ve ilkokulda bireyi tanıma tekniği olarak görüşme, gözlem formları ile birlikte çocuk resimlerinden de yararlanılabilir.
- 7) Özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler için en az kısıtlayıcı ortamı oluşturabilmek için çeşitli boya kalemlerinin ve kağıtların sunulduğu

etkinlikler düzenlenebilir ve çocuğun kendisini bu yolla ifade etmesi sağlanabilir.

Aileler için öneriler aşağıda sunulmuştur:

- 8) DKB olan çocukların evde serbest zaman etkinliği olarak resim çizmesine izin verilebilir. Ebeveynler çocuklarının çizdikleri resimleri daha iyi anlayabilmek için onlara ne çizdiğini, kimleri çizdiğini, nereyi çizdiğini vb. sorarak yakından ilgi gösterebilirler.
- 9) Anne-babalar veya büyük kardeşler, evde çocuğun çizdiği resimleri hiçbir ek bilgi olmadan bağımsız değerlendirmemeleri gerektiğini bilmelidirler.

Ek 1

Katılımcıların yapmış oldukları resimler

K1

K2

K3

K4

K5

K6

K7

KAYNAKÇA

- Ahi, B., Cingi, M. A., & Kıldan, A. O. (2016). 48-60 Aylık Çocukların Öğretmen Kavramına Yönelik Algılarının Çizimler Aracılığıyla İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(1), 77-90.
- Alschuler, R. H. (1949). Painting and personality; a study of young children. *Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 8(1), 65-66. <https://doi.org/10.2307/425847>
- Aro, T., Eklund, K., Nurmi, J. E., & Poikkeus, A. M. (2012). Early language and behavioral regulation skills as predictors of social outcomes. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 55(2), 395-408. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2011/10-0245\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2011/10-0245))
- Artut, K. (2004). Okul öncesi resim eğitiminde çocukların çizgisel gelişim düzeylerine ilişkin bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 223-234.
- Aslan, E. (2008). *Drama temelli sosyal beceri eğitiminin 6 yaş çocuklarının sosyal ilişkiler ve işbirliği davranışlarına etkisi* [Yüksek Lisans Tezi] Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Backett-Milburn, K., & McKie, L. (1999). A critical appraisal of the draw and write technique. *Health Education Research*, 14(3), 387-398. <https://doi.org/10.1093/her/14.3.387>
- Bakopoulou, I., & Dockrell, J. E. (2016). The role of social cognition and prosocial behaviour in relation to the socio-emotional functioning of primary aged children with specific language impairment. *Research in developmental disabilities*, 49, 354-370. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.12.013>
- Bapoğlu-Dümenci, S., Dilli, R., & Sicim Sevim, B. (2019). Çocuk animasyon filmlerinin okul öncesi çocuk resimleri üzerindeki yansımaları. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-12.
- Barriage, S., deSouza, D. K., Zitter, S., & Sarabu, C. (2023). Drawing Play: A Content Analysis of Children's Drawings of Places Where They Like to Play. *Children, Youth and Environments*, 33(2), 63-89. <https://doi.org/10.1353/cye.2023.a903098>
- Botting, N., & Conti-Ramsden, G. (2008). The role of language, social cognition, and social skill in the functional social outcomes of young adolescents with and without a history of SLI. *British Journal of Developmental Psychology*, 26(2), 281-300. <https://doi.org/10.1348/026151007X235891>
- Brinton, B., & Fujiki, M. (2005). Social competence in children with language impairment: Making connections. *In Seminars in speech and language* 26(3), 151-159. <https://www.doi.org/10.1055/s-2005-917120>
- Brittain, W. L., & Chien, Y. C. (1983). Relationship between preschool children's ability to name body parts and their ability to construct a man. *Perceptual and motor skills*, 57(1), 19-24. <https://doi.org/10.2466/pms.1983.57.1.19>
- Cameron, C. A., Pinto, G., Stella, C., & Hunt, A. K. (2020). A Day in the Life of young children drawing at home and at school. *International Journal of Early Years Education*, 28(1), 97-113. <https://doi.org/10.1080/09669760.2019.1605887>
- Cherney, I. D., Seiwert, C. S., Dickey, T. M., & Flichtbeil, J. D. (2006). Children's drawings: A mirror to their minds. *Educational psychology*, 26(1), 127-142. <https://doi.org/10.1080/01443410500344167>
- Corbetta, P. (2003). *Social research: Theory, methods and techniques*. Sage.
- DeFauw, D. L. (2016). Drawing children into reading: A qualitative case study of a preschool drawing curriculum. *Early Child Development and Care*, 186(4), 624-641. <https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1052422>
- Di Leo, J. H. (2013). *Interpreting children's drawings*. Routledge.

- Dülger, E. (2016). *Okul öncesi eğitime devam eden 60-72 aylık çocukların sosyal beceri düzeylerinin değişkenlere göre incelenmesi (Tekirdağ ili örneği)* [Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Okan Üniversitesi.
- Einarsdottir, J., Dockett, S., & Perry, B. (2009). Making meaning: Children's perspectives expressed through drawings. *Early child development and care*, 179(2), 217-232. <https://doi.org/10.1080/03004430802666999>
- Erten, H. (2012). *Okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkilerin izlenmesi* [Yüksek Lisans Tezi] Pamukkale Üniversitesi.
- Feldman, H. M. (2019). How young children learn language and speech. *Pediatrics in review*, 40(8), 398-411. <https://doi.org/10.1542/pir.2017-0325>
- Forrest, C. L., Gibson, J. L., Halligan, S. L., & St Clair, M. C. (2020). A cross-lagged analysis of emotion regulation, peer problems, and emotional problems in children with and without early language difficulties: evidence from the millennium cohort study. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63(4), 1227-1239. https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-19-00188
- Golomb, C. (2003). *The child's creation of a pictorial world* (2nd Edition). Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781410609250>
- Goodnow, J. J. (1977). *Children's drawings*. Harvard University Press.
- Gökçe, C., & Erbay, E. Ö. (2021). Konuşma güçlüğü çeken çocukların psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(2), 191-219.
- Harrison, L. J., Clarke, L., & Ungerer, J. A. (2007). Children's drawings provide a new perspective on teacher-child relationship quality and school adjustment. *Early childhood research quarterly*, 22(1), 55-71. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2006.10.003>
- Iverach, L., & Rapee, R. M. (2014). Social anxiety disorder and stuttering: Current status and future directions. *Journal of fluency disorders*, 40, 69-82. <https://doi.org/10.1016/j.jfludis.2013.08.003>
- Jerome, A. C., Fujiki, M., Brinton, B., & James, S. L. (2002). Self-esteem in children with specific language impairment. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 45(4), 700-714. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2002/056\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2002/056))
- Johnson, C. J., Beitchman, J. H., & Brownlie, E. B. (2010). Twenty-year follow-up of children with and without speech-language impairments: Family, educational, occupational, and quality of life outcomes. *American Journal of Speech-Language Pathology* 19(1), 51-65. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2009/08-0083\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2009/08-0083))
- Kayhan-Aktürk, Ş. (2021). *Etkileşim Temelli dil Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Gecikmiş dil-konuşması Olan Çocuklarda Etkililiğinin İncelenmesi* [Doktora Tezi] Anadolu Üniversitesi.
- Kayhan-Aktürk, Ş., & Ünsal, E. M. (2019). Okul çağı döneminde kekemeliği olan ve olmayan çocukların duygu düzenleme becerilerinin karşılaştırılması: Ön bulgular. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 104-120.
- Keskin, B. (2006). Çocukların çizimleri üzerine. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (17), 85-91.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 170-189.
- Koppitz, E. M. (1968). *Psychological evaluation of children's human drawings*. Crune and Stratton.
- Köseoğlu, S. A. (2023). Bir iletişim aracı olarak çocuk resmi ve özellikleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 137-145. <https://doi.org/10.30692/sisad.1248585>

- Leonard, M. A., Milich, R., & Lorch, E. P. (2011). The role of pragmatic language use in mediating the relation between hyperactivity and inattention and social skills problems. *Journal of Speech, Language and Hearing Research* 54(2), 567-579. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2010/10-0058\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2010/10-0058))
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: standards, challenges, and guidelines. *The Lancet*, 358(9280), 483-488. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(01\)05627-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(01)05627-6)
- Mazlum, E. S. (2022). 48-72 ay arasındaki dil ve konuşma bozukluğu olan ve olmayan çocukların sosyal becerilerinin karşılaştırılması [Yüksek Lisans Tezi] Kapadokya Üniversitesi.
- Merriam, S. B. (1988). *Case study research in education: A qualitative approach*. Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Özel eğitim ve rehberlik hizmetleri genel müdürlüğü (2017). Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları genelgesi.
- Misalidi, P., & Bonoti, F. (2014). Children's expressive drawing strategies: the effects of mood, age and topic. *Early Child Development and Care*, 184(6), 882-896. <https://doi.org/10.1080/03004430.2013.823409>
- Naglieri, J. A. 1988. *Draw-a-Person: A quantitative scoring system*. Psychological Corporation.
- Okyay, L. (2008). 6 yaş grubu çocukların aile resimlerinin sosyo-kültürel değişkenler ve davranış problemleri açısından karşılaştırılması [Yüksek Lisans Tezi] Trakya Üniversitesi.
- Rice, M. L., Sell, M. A., & Hadley, P. A. (1991). Social interactions of speech, and language-impaired children. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 34(6), 1299-1307. <https://doi.org/10.1044/jshr.3406.1299>
- Sharp, H. M., & Hillenbrand, K. (2008). Speech and language development and disorders in children. *Pediatric Clinics of North America*, 55(5), 1159-1173. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2008.07.007>
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri (7. Baskı)*. Anı Yayıncılık.
- Trevarthen, C., & Reddy, V. (2017). Consciousness in infants. *The Blackwell companion to consciousness*, 43-62. <https://doi.org/10.1002/9781119132363.ch4>
- Trawick-Smith, J. W. (2013). *Erken çocukluk döneminde gelişim: Çok kültürlü bir bakış açısı*. Nobel.
- Van den Bedem, N. P., Dockrell, J. E., van Alphen, P. M., & Rieffe, C. (2020). Emotional competence mediates the relationship between communication problems and reactive externalizing problems in children with and without developmental language disorder: A longitudinal study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(16), 6008. <https://doi.org/10.3390/ijerph17166008>
- Visscher, C., Houwen, S., Scherder, E. J., Moolenaar, B., & Hartman, E. (2007). Motor profile of children with developmental speech and language disorders. *Pediatrics*, 120(1), e158-e163. <https://doi.org/10.1542/peds.2006-2462>
- Yavuzer, H. (1992). *Resimleriyle çocuk*. Remzi.
- Yukay-Yüksel, M., Kurt, B., Gülsu, N., Akdağ, C., Aydın, F., & Erdoğan, F. (2016). Okula Uyum Sağlamakta Güçlük Çeken Çocukların Çizdikleri Okul Resimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 642-658. <https://doi.org/10.17860/efd.03342>
- Zee, M., Rudasill, K. M., & Roorda, D. L. (2020). "Draw Me a Picture" student-teacher relationship drawings by children displaying externalizing, internalizing, or prosocial behavior. *The Elementary School Journal*, 120(4), 636-666.

EXTENDED ABSTRACT**Introduction**

Language is one of the most important ways that people can communicate and express their feelings and thoughts. Language and speech impairment can restrict children's relationships with others and cause difficulties in their social relationships during school years. Children who are unable to express themselves may experience emotions such as anger, resentment, and anxiety, and therefore may be socially withdrawn. But it is thought that children who are able to express themselves and regulate their social relationships will be less affected by these problems. From the first moment they are born, children build social relationships with individuals around them by smiling, making various sounds, reacting to gestures and gestures (Trevvarthen, & Reddy, 2017). Improvements in children's senses over time allow them to interact more with their environment, preparing them for socialization (Botting & Conti-Ramsden, 2008). As one of the most important tools of socialization, language allows the expression of thought and facilitates the child's harmony with his environment (Erten, 2012). The area where harmony is expected to be seen the most is the social relationships the child has established with his/her relatives. Considering the connection between language and social relations, while language is a powerful tool for children to express themselves; it was thought that children with language and speech difficulties could do this through drawing, and it was seen as a tool for children to express themselves more easily. The drawing is reflected in the form of a language of thinking in children and gives clues to introduce the child to us. It is thought to constitute a special context mediating language in the establishment and maintenance of social relations. The aim of this research is to examine how children diagnosed with language and speech disorders (LSD) at the age of six, the entry age of their last childhood, experience their social relationships, express themselves through the drawings they draw and the social relationships of children.

Method

This study was carried out with the method of document analysis in qualitative pattern. Qualitative research is research that attempts to understand and describe all aspects of the lived world, examines phenomena in their own unique structures and is based on naturalness (Malterud, 2001). Document analysis is especially used in qualitative research. It is a preferred method in studies to reveal a single phenomenon, event or subject (Kiral, 2020). Documents of all kinds (books, magazines, photographs, newspapers, pictures, etc.) can help the researcher to understand the subject, to discover it, and to eliminate uncertainties about the research problem (Merriam, 1988). In this study, pictures of children with LSD were examined as documents and analyzed in line with interview form data collected from parents and observation notes recorded by researchers.

Results

The picture of each participant was examined through document analysis in the context of research questions. K1, girl, 6; 3 months and first grade. In the picture, she drew the tale called Rapunzel, which was told by her brother. The figure, content, subject, etc. pointing to social relations are not given. K2, the girl, 6; 3 month and first grade student. In his painting, he held hands with his sisters and girlfriends, lined them up side by side, and drew them while playing a game called "Elsa." The information received from the family is that she loves to play games with her sisters and friends. In the picture, it is seen that the theme of social relationship is prominent in the game activity. K3, girl, 6; 5 month and first grade student. In the picture, she drew her family inside the house and outside separately. She drew that his mother bought him a gift doll and gave it to her with a gift package. Socially closed to communication, she is shy and timid, has no friends and is described by her mother as a very fond child. K4, boy, 6; he is a 7 month and second grade student. In his painting, he drew his father's workplace. Figures such as trees, sun, moon, rainbow, swing, flag, house, grass, basketball are located. The figures are all painted independently of each other. The picture of social relations is not included in the drawing. K5, boy, 6; 7 months is a first grade student. In his painting, he drew his brother and himself playing games. Because he loves his brother so much, the social relationship is defined in the picture through his play relationship with his brother. K6, boy, 6; 9 months, second grade student. In the picture, he drew his two friends with a tree and a basketball between them. The figures are arranged scattered and disconnected from each other. There is no integrity in the picture of game and friend relationship. K7, boy, 6; 5 month, is a first grade student. In the picture, he drew himself playing with his classmates at school and said the names of his friends. In the picture drawn, social relations are handled through the game played with peers.

Discussion & Conclusion

When looking at what the child's picture says about the social world and context of the person making the drawing, the drawing's interpretation, information from the parent, and observation notes should be evaluated together. It was thought that children with LSD may have low-quality social relationships because they are at risk of having difficulties in family and peer relationships, and from this, it was considered important to consult children directly in order to understand the quality of social relationships of children with LSD. How the participants dealt with social relations in their pictures, what specific signs they used in relation to language and speech, and what features were seen in the use of paper, composition and colors were discussed taking into account the findings of the study and the relevant literature.